MIHAIL ȘIȘKIN

Pe terenul său,
în universul acestui
roman magnific,
Șișkin este invincibil.
NEZAVISIMAIA GAZETA

Traducere de Alina Iacob



Însemnările lui Larionov

Cuprins

Primul caiet 7
Al doilea caiet 147
Al treilea caiet 266

Primul caiet

Bunul meu Aleksei Alekseevici!

În fața dumneavoastră, pe foile acestea de calitate nu tocmai bună, umplute cu un scris de mână arhaic, se află povestea vieții mele.

Acum, în timp ce aștern aceste rânduri, manuscrisul nu este isprăvit, până la sfârșit mai e cale lungă, însă aș vrea să explic deja totul, fără să mai aștept punctul final. Sunt bătrân și bolnav, iar de-acum se poate întâmpla orice. *Omnes una manet nox*[*], așa cum a scris cândva Horațiu.

Ajuns la senectute, înțeleg cu desăvârșire zădărnicia trudei mele. Totul a prins ființă, vă rog să mă credeți, numai din lungile seri de iarnă, din lenevia silită de la sat și din singurătate. Este comic să fii încredințat, asemenea unui memorialist naiv, că vei aduce fericire în lume prin istorisirea detaliilor unei vieți oarecare, străine și îndepărtate, detalii care nu privesc pe nimeni și care doar autorului îi mai pot stârni tristețea ori bucuria amintirilor – bătăi accelerate ale inimii din pricina vreunei stângăcii ori anecdote trăite numai Domnul mai știe când. Pentru a-ți scrie memoriile, se cade să-ți câștigi locul în istorie – iar eu, așa cum știți și dumneavoastră, nu am ajuns nici la gradul de subofițer. Turbulențele lumii au ocolit de departe modesta mea casă,

---

* Pe toți ne așteaptă o singură noapte. (lat.) (*N. a.*)

îngropată în zăpadă până la ferestre. Marii oameni mi s-au înfățișat mai curând sub formă litografică. Eu însumi, deși mi-am trăit viața simplu și cinstit, nu am săvârșit nimic suficient de-aparte cât să atrag asupra-mi recunoștința urmașilor.

Țineți cont că aștern aceste însemnări ca urmare a sfatului dumneavoastră rostit în glumă. Vă amintiți când la una dintre vizite, la un păhărel, ați afirmat că redactarea memoriilor este benefică pentru organism? Ca orice doctor de district, sunteți gata să atribuiți orice gând sau sentiment acțiunii hranei ori gazelor. Pesemne că pacientului îi merge rău dacă i se prescrie o asemenea rețetă.

Scumpul meu Aleksei Alekseevici, nu vă închipuiți cât m-am întristat aflând de grabnica dumneavoastră mutare în capitală, deși în același timp mă bucur cu sinceritate că, în sfârșit, vă așezați la casa dumneavoastră și nădăjduiesc că veți avea o căsnicie fericită. Vă părea rău că sunteți nevoit să părăsiți ținuturile noastre – într-un chip cu desăvârșire prefăcut, de altfel, dar eu v-am crezut. Cum pot explica ce ați devenit pentru mine în acești ani? Nu se poate reda în cuvinte ce au însemnat vizitele dumneavoastră pentru un om a cărui viață se desfășoară într-un spațiu mărginit, de numai două camere – pe celelalte nu le pot încălzi din pricini economice, iar afară e iarnă. În provincie timpul se măsoară prin zilele de poștă, dar eu am uitat de mult care sunt. Așa se face, bunul meu doctor, că vizitele dumneavoastră din ce în ce mai dese în ultimul an, considerațiile despre politică, despre beletristica contemporană, ba chiar și bârfele din district au devenit pentru mine mai importante decât toate picăturile de digitală, dietele, muștele spaniole și tincturile dezgustătoare care îmi ocupă acum toată masa.

Am dat deja dispozițiile necesare. Caietele se află în sertarul de sus al biroului. Vă vor fi trimise. Nu vă supărați, scumpul meu Aleksei Alekseevici, căci singur sunteți vinovat c-ați pripășit pe

lângă dumneavoastră un asemenea bătrânel singur, umflat de hidropizie.

Am aranjat să vi se trimită și instrumentarul meu de scris. Nu-mi luați gestul drept un capriciu de bătrân, dar mi-ar fi spre bucurie să puneți pe masa dumneavoastră obiectele acestea vechi și de prisos. Poate chiar și arareori, privindu-le, vă veți aminti de discuțiile noastre nostime și, ca pe vremuri, veți mai trage câte un bobârnac în nas fie păstorașului cu călimara, fie păstoriței cu nisipul.

Rămân al dumneavoastră,

Aleksandr Lvovici Larionov

M-am născut în cel de-al treilea an al straniului nostru secol, secolul marilor invenții, al marilor aspirații, al marilor tulburări și al marii ordini. M-am născut chiar de Paște. Odrasla de Paște i-a adus într-adevăr mămucăi fericirea unei maternități îndelungate – toți frații și surorile mele mai mari muriseră în pruncie. Și nu e de mirare că mămuca m-a răsfățat. În îngerașul blond, supraviețuit ca prin minune, ea vedea tot puținul sens al existenței sale.

Tatăl meu, un om spăimos, cum se spunea pe vremea aceea, moșier, deținea un cătun în districtul Barâșenski din gubernia Simbirsk, care n-a intrat nici până astăzi în grațiile iluminismului și progresului, dar care pe-atunci era un ținut cu totul sălbatic, neîmblânzit, iar în păduri, așa cum povesteau babele, înaintea fiecărui an de foamete răsăreau o mulțime de ciuperci.

Iar acolo, în Stogovka, sau mai bine spus aici, căci dincolo de fereastră se află aceeași grădină, iar în grădină se vede acum, când nu sunt frunze, același stejar, și totul e la fel, deși a trecut o viață întreagă, m-am născut și scriu eu acum aceste rânduri. Cusătura a fost mică, iar acul s-a întors de unde a plecat.

Am fost un copilaș slab, bolnăvicios, predispus la scrofuloză și, așa cum am spus deja, îmi datoram viața unei vindecări

miraculoase. Mămuca m-a arătat tuturor doctorilor pe care soarta crudă îi aruncase în acest capăt de lume și adesea mă ducea și în Simbirsk, însă fără vreun succes palpabil. Fie doctorii nemți pripășiți pe-aici erau nepricepuți, fie farmaciștii autohtoni, rudele lor sălbăticite din Rusia, preparau decocturile cu neîndemânare; oricum ar fi fost, leacurile lor nu erau de mare folos. Și dacă n-ar fi fost buna mea mătușică Elizaveta Petrovna, o fată bătrână cu baston și-o tabacheră din carapace de țestoasă de care nu se despărțea niciodată, cine știe dacă nu ar fi fugit și acest băiat plăpând din casa părintească, acolo de unde îi întindeau mâinile frații și surorile lui.

Prin Simbirsk în acea vreme își zăngănea lanțurile nebunul întru Hristos Andreiușka, un smintit furios, care lătra la toată lumea și mânca doar de pe jos, în patru labe. Eu, se înțelege, nu-mi amintesc nimic, dar, după legendă, mătușica m-a dus târâș la Andreiușka, în taină față de tatăl meu, un om aparte, dar despre el mai târziu, iar acesta a poruncit să beau apă dintr-o băltoacă. Și ce să vezi? Conform înțelepciunii scumpei mele mătușici – că moartea neamțului e sănătatea rusului –, m-am însănătoșit.

Gustul dezgustător al lichidului verde și fetid pe care mi l-au turnat în gură, descleștându-mi dinții cu lingura, trăiește și acum cu mine undeva sub limbă.

Pe tatăl meu ceva îl jignise greu în timpul domniei precedente. Povestea mi-a fost tăinuită, la fel și tuturor vecinilor și rudelor. Toți știau numai că tata, un om mândru și cu onoare, deși, așa cum o încredința mătușica pe mămuca, înțeles greșit, și-a părăsit slujba pe nepusă masă – ofițer de Gardă fiind –, s-a retras la moșie și a-nceput să nu mai facă nimic, parcă răzbunându-se pe cineva cu viața lui neîmplinită. I-au propus să intre în slujbă într-o funcție electivă, însă a refuzat. L-au sfătuit să se ocupe de moșie, dar el a lăsat toată gospodăria pe mâinile unui

staroste hoț. S-a delăsat, era neîngrijit, umbla tot anul într-un halat și cizme de pâslă găunoase, nu voia să vadă pe nimeni, nu voia să se știe cu nimeni, se ocăra cu vecinii, cu conducerea guberniei și a districtului și ura, se pare, pe toată lumea și cel mai cu seamă pe mămuca.

Pesemne că mămuca își căuta alinare la pătuțul meu acoperit cu pânză groasă, căci mi-o amintesc cum stătea, noaptea, înlăcrimată în întuneric. Văd prea bine lacrimile de pe obrajii ei, și de pe nasul ei, și de pe mâinile ei, căci pe fereastră se revărsa lumina lunii. Neînțelegând de ce hohotește și necrezând în explicația despre praful plângător care ajută la migrene, eu însumi mă puneam să plâng alături de ea, și așa, lipiți unul de celălalt, urlam în doi la lună până când ușa de la camera vecină se deschidea – iată, chiar cea din care aștern acum aceste rânduri. În prag se arăta tata, ciufulit, înfricoșător, cu o pernă pe umăr – ca să adoarmă, își acoperea întotdeauna capul cu încă o pernă –, și rostea ceva grosolan, plin de cruzime. Mămuca mă punea repede în pătuț, iar certurile lor de după ușă se lungeau câteodată până dimineața.

Pe tata puneau adesea stăpânire niște atacuri de furie neîntemeiată. Mai precis, totul începea de la un nimic, bunăoară din pricina unui curent iscat din senin, sau din pricină că mămuca, pentru a-l binedispune cumva, începea să cugete despre războiul din Europa, sau pur și simplu pe motiv că nu-și găsea ochelarii. Atunci tot sângele i se urca degrabă la față, ochii îi deveneau tulburi, gura i se strâmba într-o grimasă, mâinile îi tremurau. Începea să zbiere, să alerge prin cameră, să spargă vesela; adesea, încercând să-l liniștească, era lovită și mămuca. De la primele semne ale unui atac, pe mine mă doseau repede în camera mea sau dădacele mă duceau degrabă la plimbare undeva mai departe. De regulă, accesele se sfârșeau la fel. Veneau îngrijitorii de cai, doi mujici zdraveni care deja cunoșteau ce au de făcut, îl răsuceau

respectuos, dar ferm și îl legau cu brâie la mâini și picioare. Tata se zbătea, încerca să se smulgă, lovea cu picioarele, mușca, țipa, înjura cu vorbele cele mai grosolane. Îl lungeau cu grijă pe divan, îl înconjurau pe toate părțile cu perne, să nu se lovească la cap. Și așa se zbătea tata, legat și înconjurat cu perne, câteodată și vreme de-o oră. Apoi țipetele se prefăceau într-un horcăit și treptat deveneau bocete neajutorate. Atunci îl dezlegau și multă vreme rămânea așa în brațele mămucăi, sughițând de-a dreptul ca un copil, iar ea îi mângâia părul rar și cărunt și tăcea. Apoi tata însuși le dădea îngrijitorilor câte o jumătate de rublă și ieșea în curte. După o astfel de criză, de obicei bătea împrejurimile vreme lungă, posomorât și răvășit.

Nu știu dacă mămuca îl iubea. Cred că da, în ciuda faptului că toată viața ei în casă consta doar în umilințe. Încerca cumva să își salveze soțul, să nu se delase cu totul, comanda cărți, se străduia să invite musafiri în casă, dar paginile cărților rămâneau netăiate, iar cunoștințele, mulțumită ieșirilor tatei, au dispărut. Ba încă în ultimii ani începuse tot mai des să-și prevină crizele cu vodcă, iar acest leac nu făcea decât să-l aprindă și mai tare.

Îmi amintesc aievea acea ultimă oară când am avut oaspeți, era onomastica mămucăi, în ziua Sfintei Tatiana. În ajun, discutase toată seara cu tata în cabinetul lui. Eu am ascultat pe după ușă cum plângea și îl ruga să-i împlinească o dorință anume, iar el se jura că are să i-o împlinească. Am fost uimit să văd că, atunci când a ieșit din cabinet, tata avea și el lacrimi în ochi.

Îmi amintesc că mămuca era îngrijorată peste poate. Când au început să sosească musafirii, râdea nefiresc de tare, se înroșea, era peste măsură de încântată de cadouri și tot arunca priviri spre ușa de unde trebuia să iasă tata. Voia să-i distreze pe oaspeți cu mine, lucru greu de făcut fără efort. Eram un copil bosumflat, îi priveam pe necunoscuți pe sub sprâncene și, de câte ori mă aduceau în salon pentru a mă arăta, mă împotriveam cu picioarele

împlântate în podea, apucându-mă de ce puteam. Cât mi-am recitat eu poezioara franțuzească, pe care o învățasem special pentru acea ocazie, în timp ce eram strâns, ciufulit și mângâiat, mămuca a dispărut după ușa cu pricina și s-a întors zâmbind distrată. Într-un târziu și-a cerut scuze, a spus că soțul ei nu se simte bine și toată lumea s-a așezat la masă.

Din capătul îndepărtat al sălii, vorbăria a început să se stingă treptat. Toate capetele s-au întors. În ușă stătea tata, în halatul său unsuros și pâslari. Ținea de guler mundirul pe care i-l pregătise mămuca să-l îmbrace. Toți îl priveau amuțiți. Tata s-a apropiat încet de masă, târând după el mundirul pe podea. Am văzut cum privirea i se tulburase, fața îi devenise roșie, gura i se strâmbase. Și-a petrecut greoi privirea peste cei așezați la masă, s-a poticnit asupra portretelor familiei imperiale, puse la vedere anume pentru oaspeți, și a zâmbit într-un mod neplăcut. Apoi a strâns în pumn capătul feței de masă, a răsturnat tot ce se afla pe ea și, în tăcere, și-a târât pașii înapoi în camera lui.

După acea onomastică, mămuca a zăcut îndelung. Asemenea scene nu treceau fără urmări – odată cu ele, i se înteția și starea de iritabilitate și nervozitate, cu care atât s-a chinuit la bătrânețe. Spre sfârșitul vieții nici nu mai putea dormi întinsă. Atunci când se lungea, începea să se sufoce, așa că își petrecea noaptea întreagă în fotoliu, chinuindu-se peste poate din această pricină. Așa a și murit, șezând.

Singurul om care nu a rupt legăturile cu casa noastră neprimitoare a fost mătușica mea șchioapă. O iubeam foarte mult pentru toate felurile de turtă dulce pe care mi le aducea. Erau ba în formă de peștișori, cu codița răsucită ca un inel, cu o gaură în mijloc, ba în formă de căluți, iar uneori înfățișau cine știe ce creatură ciudată. Le vindeau vânzătorii ambulanți obișnuiți, pe Venețul din Simbirsk, dar mie mi se părea că mătușica avea o cantitate nesfârșită și că le ținea ascunse pe undeva în pivniță, în

cufere. Și mai mult îmi plăcea să mă aflu în camerele ei din casa noastră din Simbirsk. Mătușica se instala sub un mic tablouaș cu ramă de sticlă în care era zugrăvit arborele nostru genealogic și începea să-mi povestească despre falnicii mei înaintași. Tâlcuia foarte încurcat, corectându-se din când în când, cine este rudă cu cine, se întorcea neîncetat, iar lornionul lovea ritmic în sticlă. În tablou era imaginea unui cavaler întins pe pământ, în armură completă, în zale, cu viziera coifului coborâtă. Din pântecele lui se ridica un stejar cu ramuri groase, încununat în loc de ghinde cu mici medalioane. Pe acestea, cu un scris ornamental mărunt, erau însemnate nume.

Din explicațiile incoerente ale mătușicii am înțeles doar că toată acea sumedenie de oameni s-au născut, s-au căsătorit și au murit doar pentru ca pe rămurica subțirică de sus, unde lornionul bătea mereu cel mai apăsat, să apară încă o ghindă cu numele Aleksandr Lvovici Larionov, adică micuțul blondin Saşenka, iubitor de turtă dulce, căruia îi e dat să trăiască o viață măreață și, pesemne, glorioasă.

Mătușica Elizaveta Petrovna se amesteca în viața casei noastre fără izbândă, dar cu devotament. De fiecare dată când vedea pe mămuca urme de lovituri, pornea cu tata un scandal pe care acesta îl îndura, de regulă, cu sânge-rece, fără a intra în altercații cu cumnata sa. Numai câteodată îi tăia vorba cu câte o reacție neașteptată: înjura din senin că tabacul nu e bun, ba se apuca să-și răzuiască ceara vărsată pe mâneci, mormăind câte ceva pe sub nas, ba se trosnea cu avânt peste frunte, de parcă ar fi uitat ceva, iar acum tocmai și-ar fi amintit; cu asemenea ieșiri o scotea din sărite și sărmana mătușică bătea cu bastonul în podea, își scutura buclele, țipa că-l urăște, că i-a ruinat viața mămucăi, că trebuie să trăiască omenește, și nu ca o bufniță, iar vocea ei, de obicei un bas ușor răgușit și bonom, se prefăcea într-un țipăt aproape ca de pisică.

Când se sătura să-i audă ocările și dojenile, tata pleca pur și simplu, fără să se scuze și fără să-și ia la revedere, cel mult căscând teatral.

Elizaveta Petrovna insista ca eu și mămuca să ne mutăm de la tata și să venim să locuim cu ea. Mămuca promitea că încă o umilință și neapărat are să vină, dar nu venea, iar scandalurile se terminau adesea cu mămuca, după ce vărsase lacrimi în fața surorii din pricina soțului, luându-i brusc partea și începând să-și apere cu ardoare călăul. Atunci, cu degetele tremurând de indignare, Elizaveta Petrovna se apuca să bată pe laturile și capacul tabacherei din carapace de țestoasă, scotea din ea o priză considerabilă și, după ce-și dădea capul pe spate cu o răsucire specifică, își punea degetul mare ba pe o nară, ba pe cealaltă, și inspira tutunul cu zgomot și fornăituri. Apoi își scutura îndelung pulberea împrăștiată peste dantele și, în cele din urmă, lovea cu toată puterea în podea cu bastonul, sărea în picioare, își numea sora „proastă" și pleca.

Îmi amintesc cum dinspre mâinile mătușicii te izbea întotdeauna mirosul de parfum amestecat cu tutun greu, iar atunci când intra venind de-afară din ger, tutunul îi picura din nas sub forma unui lichid gros, puternic colorat.

Încerc să-mi amintesc copilăria, dar în minte îmi apar doar câteva imagini, disparate și lipsite de orice însemnătate. Iată-mă plimbat într-o trăsurică, iată dădaca rotind un pandantiv de cristal căzut din candelabru, amuzând copilul cu iepurași de lumină, iată cum se scot ferestrele duble de iarnă și fetele aleargă cu ligheane de apă clocotită, aburindă. Iată-mă frunzărind *Puteșestvie po Rossii** a lui Pallas, îmbrăcată într-o copertă de piele groasă, îmi amintesc de un lapon, de un samoed și de o femeie goală din Ciukotka. Îmi aduc aminte de o serbare pentru

* *Călătorie prin Rusia.* (*N. red.*)

copii terminată în lacrimi – aproape ne-am luat la bătaie din pricina prăjiturilor; toți o voiau pe cea cu lămâie, în formă de cerc cu un gol în mijloc unde se punea un rest de lumânare aprinsă. Îmi amintesc cum dădaca, istovită de mine în lipsa mămucăi, mi-a spus că ștrengarii dorm în picioare și m-a pus să stau lângă pătuț cu palmele împreunate sub obraz.

Memoria copilăriei e un lucru capricios. Un oarece nimic, de pildă o monedă sclipind în soare prin desișul de urzică de lângă ghețărie, îl ții minte toată viața, iar altceva important, ceva ce ar fi trebuit fără tăgadă să se prindă în memorie, dispare pentru totdeauna, se evaporă de parcă nici nu ar fi fost. De la marele război ce-a zguduit Rusia mi-au rămas doar discuțiile neliniștite ale adulților la ceai – vorbeau de o anume trădare, despre spioni, despre deportarea străinilor – și-mi mai amintesc și gerurile teribile ale acelei ierni istorice. Țin minte cum făceam un tobogan de zăpadă, dar era greu să-l udăm – aruncai oala cu apă în sus, iar de căzut, cădea grindină.

Îmi amintesc prima moarte din viața mea. Slujitorul Nikolai Makarovici se mândrea că nu fusese bolnav nici măcar o dată în toată viața lui, iar dacă i se întâmpla să se simtă rău, pentru orice afecțiune recurgea la un singur leac – înghițea muște. Odată cu vărsătura ieșea din el și toată boala. Pentru iarnă, își făcea rezerve de muște și le păstra, așa cum spunea el, „adormite“ într-o sticlă. Când a căzut la pat de-adevăratelea și mămuca a chemat doctorul, acela i-a interzis remediul atât de puternic și i-a prescris decocturi. Îmi amintesc cum striga:

– Nu-mi trebuie medicamente! Dați-mi muștele, muștele!

Atunci când s-a stins, s-a întâmplat să intru în camera lui, din curiozitate, și acolo nu mai era nimeni în afară de răposatul întins pe masă. Nu știu de ce m-am speriat tocmai de degetele lui de la picioare, lungi și încolăcite, și multă vreme nu mi-am putut dezlipi privirea de la ele, de-abia m-am putut urni s-o iau la fugă în curte.

Mămuca l-a luat fecior în casă pe Mișka, băiatul lui Nikolai Makarovici, care avea aceeași vârstă cu mine. Am spus deja că nu iubeam ieșitul în lume, dar, deși cu alți copii nu reușisem să mă împrietenesc, Mișka m-a cucerit pe dată cu uimitoarea lui abilitate de a doborî muștele din zbor, cu fruntea. Pentru scamatoria lui, lua o bomboană sau o turtă dulce, iar eu, tremurând de admirație, mă holbam cum încremenea și multă vreme rămânea așa, nemișcat, nici măcar nu clipea în momentele de așteptare, până când insecta nebănuitoare venea aproape de tot. Atunci urma atacul fulgerător și musca cădea răpusă la pământ. Oricât m-am străduit, nu am reușit să repet scamatoria, deși întreaga viață mi-a rămas obiceiul prostesc de a smuci brusc din cap – cu precădere atunci când sunt cuprins de griji sau îmi vine în minte vreun lucru neplăcut.

De altfel, ce rost are să scot din desagă toate aceste cioburi de memorie și să le tot răscolesc fie așa, fie altfel. Mozaicul s-a împrăștiat, s-a amestecat și degeaba tot încerc, tabloul întreg oricum nu are să mai iasă; și la ce folos aceste bucățele disparate? Iată că-mi amintesc tabla, cea mai obișnuită tablă, care, la porunca tatei, atunci când au început să mă învețe muzică, a fost atașată de pian, deasupra claviaturii, astfel încât să pot cânta, dar să nu-mi văd mâinile și clapele. Îmi amintesc și lacrimile mele, și strigătele lui tata, și ochii plânși ai mămucăi, care-mi permisese pe furiș să repet notele fără acea tăblie. Dar de ce îmi amintesc toate acestea? Pentru ce?

Iată bradul de Crăciun împodobit cu globuri sclipitoare, bomboniere și bomboane. Într-o cutie uriașă, în pergament foșnitor, mult așteptata lanternă magică. În cutiuță zornăie ușor sticluțele subțiri cu ilustrații, pe care nu e voie să le-atingi. Pe cearșaful călcat – o stranie și speriată pasăre kiwi. Deodată intră tata, iar ochiul rotund al păsării înmărmurește pentru o clipă pe fruntea lui – iar acum se dovedește, pentru toată viața.

Nu, voi părăsi curând subiectul copilăriei, căci ce reprezintă pentru lume amintirile din copilărie ale unui om oarecare, dacă nu o minciună? Întrebați pe orișicine dacă a avut parte în viață de ceva fericit, senin, iar acesta, fără excepție, își va aminti de căruciorul lui, de dădaca lui, de mămuca lui învelindu-l cu păturica din blană de veveriță, va deșerta din scumpa lui desagă bucățelele prețioase de sticlă doar pentru el, le va tot răscoli fără obosire.

Când citești amintirile cuiva din copilărie, te simți de parcă ai asculta poveștile unui nevăzător despre cum își închipuie el lumea Domnului. La fel și-o izbă murdară și urât mirositoare, în care oamenii trăiesc în mizerie și beție, ca vitele, în amintirea unora se înfățișează ca o insulă de fericire și liniște sufletească. Și n-are decât să fie în jurul lui, încă de la primul strigăt de viață, doar robie și mugete de bețivi, tot nu va putea scoate din desaga lui tainică, oricât ar scutura-o, nimic altceva decât cioburi de sticlă colorată – și acestea vor fi singura lumină și liniște din toată viața lui.

Anii au trecut, în trândăvia de la țară îngerașul blondin s-a prefăcut neobservat într-un adolescent durduliu. Era vremea să se ocupe serios de învățătură.

Mămuca ținuse locul primilor învățători. Îmi amintesc cum ne jucam împreună cu semne și bastonașe felurite, iar dacă eram silitor, mi se îngăduia să ascut cu briceagul penele de scris ale tatei. Totuși, și mai multă plăcere îmi făcea să disec cu el gândaci trosnitori.

În consiliul de familie s-a decis că trebuie să intru la gimnaziul din Simbirsk, ceea ce s-a și împlinit.

Țin minte cu ce tremur, cu ce teamă – după cum s-a dovedit mai târziu, cu totul îndreptățită – am urcat pentru prima oară scara largă de fontă, tocită până la strălucire, până sus, unde se afla sala de festivități încăpătoare și fremătândă, cu portretele imperiale pe pereți.

N-aș vrea să mă întorc la acel copil îmbuibat cu turte și colaci, care hohotea de plâns noaptea din pricina șotiilor zeflemiștilor răi și a cruzimii celor tăcuți. Cel care nu s-a deprins să se descurce în cercul de prieteni încă din copilărie e condamnat în adolescență la singurătate și la o prigoană naivă, fără gânduri ascunse; condamnat să scoată din ceașca de ceai un gândac-de-bucătărie încă viu, să-și bage picioarele în galoșii umpluți cu cvas, să umble fără să bage de seamă scuipatul viclean de pe spate. Nici nu le poți ține minte pe toate.

Și profesorilor le-am intrat repede în dizgrație. Ferească Dumnezeu să pui o întrebare unui profesor rus, căci pe dată vei fi cunoscut drept istețul pământului, cea mai nefericită castă din instituțiile noastre de învățământ.

Dintre dascălii noștri, m-am apropiat numai de Ivan Ivanovici Kozlov, profesorul de științe exacte. Simpatia reciprocă neașteptată nu s-a clădit totuși pe teoreme șubrede, pe cifre care nu semnifică nimic și pe alte asemenea noțiuni abstracte. Ivan Ivanovici nu avea niciun fel de pasiune pentru materia sa, iar grija de a sădi în noi iubirea de matematică a lăsat-o cu totul pe umerii lui Voitiahovski*, lăsându-ne să ne descurcăm singuri cu ceaslovul sublocotenentului din capitală, astfel încât toți acei logaritmi și binoame abia de-au lăsat mai mult de câteva zgârieturi în mintea mea neînclinată spre științele exacte. De fapt, Ivan Ivanovici era, în taină, poet.

Taina aceasta o ascundea de toți, inclusiv de soție și copii, care erau, parcă, cinci sau șase. Îmi amintesc cum odată m-a oprit de mânecă și, după ce a clipit descumpănit – mereu clipea când era descumpănit –, m-a rugat pe un glas straniu să mai rămân

---

* Efim Dmitrievici Voitiahovski (cca 1750–cca 1822), profesor de matematică și autor al unor manuale populare, publicate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. (*N. red.*)

după ore. Am rămas. Iar el, aruncând câteva priviri spre coridor, a încuiat ușa pe dinăuntru și s-a apropiat de mine pe vârfurile picioarelor.

– Dumneavoastră, Larionov, văd că nu sunteți deloc ca toți ceilalți, a bolborosit el, zbătându-și genele agitat. E drept, mă tem că nu veți crea niciodată ceva de valoare, însă măcar un visător și iubitor al literaturii veți ajunge.

Eu am scuturat înspăimântat din cap.

– Veți ajunge, tinere fecior, veți ajunge.

Și Ivan Ivanovici, după ce a primit cuvântul meu că totul va rămâne taina noastră, a început să-mi recite în șoaptă stihurile, aproape la ureche, învăluindu-mi chipul cu respirația lui fierbinte și stătută.

Versurile, scrise într-un spirit antediluvian, încărcate cu slavisme, condimentate cu rime imposibil de digerat, erau mai degrabă de două parale. Dar ce-i păsa de asta adolescentului singuratic, care în acel moment deja îl privea pe Ivan Ivanovici prin lentila încețoșată a admirației? La acea vreme, îmi pare, purtam deja ochelari.

Pe urmă, el mă lăsa adesea în clasa goală, chipurile să învăț. Apoi ne încuiam, și Ivan Ivanovici începea să recite în șoaptă, fluturându-și genele. Pe neașteptate prindea avânt, începea să citească cu voce tare, ba chiar gesticula în ritm, de parcă se dirija pe sine însuși, iar odată a isprăvit brusc într-un strigăt atât de patetic, izbind cu piciorul în podea, că portarul Matvei, care avea la ochi așa o albeață de părea presărat cu cretă, a venit în fugă. Sărmanul Ivan Ivanovici s-a speriat și data următoare a început în șoaptă, dar curând s-a pierdut din nou cu firea și a prins a vorbi cu voce tare, gesticulând și bătând din picior.

Ivan Ivanovici compunea, cel mai adesea, „Ode“ și „Cugetări“. Proslăvea patria, se bucura că trăiește și are să moară în ea și cugeta la deșertăciunea existenței umane. Începea să strige, să

bată din picior și să gesticuleze de fiecare dată când ajungea la partea despre cum urmașii, totuși, îl vor citi și prețui la valoarea cuvenită. Îmi pare că îl credeam cu adevărat pe Ivan Ivanovici, credeam că are să se înfățișeze generațiilor viitoare, căci arta este nemuritoare, iar versul lui va supraviețui tuturor lucrurilor de pe lume.

După lectură, de fiecare dată se repezea asupra mea:

– Ei, ce spuneți? V-a plăcut?

Eu, neavând cuvintele să-mi exprim fiorul și admirația și neînțelegând de ce acel om nemaipomenit mă întreabă tocmai pe mine, o ființă de nimic, nu făceam decât să încuviințez conștiincios, iar Ivan Ivanovici continua să întrebe:

– Cu adevărat v-a plăcut? Spuneți-mi, cu adevărat v-a plăcut?

După lecțiile noastre suplimentare, zbura spre casă, la soție și copii, care totuși erau cinci, plutind pe deasupra bălților din Simbirsk asemenea lui Apollo.

Taina care mă unea cu Ivan Ivanovici m-a învățat să răspund la ieșirile răuvoitoare ale tovarășilor, la toți scuipații, la toate ciupiturile, piedicile, loviturile pe la spate, poreclele teribil de jignitoare doar printr-un dispreț mândru și tăcut și mi-a trezit pofta să-mi caut înlocuitori de prieteni în cărți.

Chiar și vacanțele mi le petreceam citind. Mai simt și-acum pe piele amiaza fierbinte și zăpușită de țară, iar nările-mi sunt gâdilate de mirosul înțepător și rânced al cărților îngrămădite laolaltă. În astfel de zile, când afară dogorea, trăgeau obloanele și stropeau podeaua cu apă, dar nu ajuta câtuși de puțin. Nu era așa de simplu să te adăpostești undeva cu cartea ta, căci peste tot te sâcâiau muștele și zăduful, din casă dădeai fuga în grădină și din grădină în casă. Găseai salvare doar sub uriașul Tischner. Pianul la care de mult nu mai cânta nimeni îmi oferea un refugiu răcoros și sonor și, lăfăit sub el pe covor, citeam la rând tot ce găseam în

biblioteca tatei, fără să aleg. Papucii de casă ai mămucăi se opreau de câte zece ori pe zi în dreptul stivei de cărți de lângă perna mea și, neliniștită de preocupările mele, periculoase pentru sănătate, dar și la modul general, mămuca mă ruga să mă duc să mă scald sau pur și simplu să mă plimb. Drept răspuns îi recitam ceva din *Cinna* sau *Britannicus*, iar basul meu de jucărie, sporit în ecou de pântecele sonor al pianului, se răspândea prin camere. Mămuca ofta din greu și îmi vâra pe o farfurioară căpșuni sau zmeură cu frișcă.

Când cădeam pe gânduri sau eram pur și simplu obosit de volumul înghițit și prost digerat, băteam cu degetele în plăcile sonore, le loveam, le zgâriam ușor cu unghiile – pianul răspundea și la o simplă mângâiere. Câteodată, băteam ușor cu briceagul din os cu care despărțeam paginile cărților – majoritatea volumelor nici nu fuseseră tăiate.

Citeam mult și cu poftă. Dar ce folos are lectura timpurie? Când citește, un adolescent nu găsește nimic uimitor în faptul că întreaga lume trece prin sabie pentru a-i întoarce unui soț înșelat soția necredincioasă, și chiar descrierea măcelului sângeros se citește ca un basm. Zburau capete, se împroșca cu sânge, dar nu era deloc înfricoșător, în timp ce simpla amintire a unghiilor roase ale profesorului nostru de latină și a șoaptei sale sugrumate îmi provoca fiori. Și nu aveam pe cine întreba de ce stau lucrurile așa. Țin minte că, atunci când am întrebat-o de unde le știa Homer pe toate, cum de le văzuse pe toate, orb fiind – și corăbiile, și movilița de păr tuns peste trupul lui Patrocle, hohotul zeilor de parcă n-ar fi Olimpul, ci odaia slugilor –, mămuca mi-a răspuns scărpinându-se cu o andrea la ceafă că, pesemne, Homer a fost la ei acolo, la zei, un fel de logofăt, asemenea lui Pantelimon al nostru, care administra toată moșia și scria rapoarte anuale.

– Trebuie doar să te uiți în hârtiile lui și-ți amintești tot ce a fost, a oftat mămuca. Tu crezi că trăiești încet, dar anii – țuști!

Și a-nceput din nou să mormăie că la vârsta mea nu trebuie să stau să înghit praf, ci să mă scald pe undeva și, în general, să stau mai mult la aer proaspăt.

De tata mă temeam să mă mai apropii. Se făcuse în ultimii ani înspăimântător, neplăcut, se închidea la el, scria ceva, apoi dădea foc, și din ce în ce mai des era băut. Câteodată trimitea după mine, iar eu cu o greață în mine intram în cabinetul lui unde nu se putea respira, atât de stătut era aerul și atât de rău miroseau pâslarii lui tociți. Se temea de curent și niciodată nu-și aerisea camerele. Toate lucrurile erau prăvălite într-o dezordine nemărginită, interzicea să se facă ordine la el în odaie, și peste tot praful se lăsase în strat gros. Îmi amintesc așternutul neaerisit, mototolit, presărat cu cenușă, întins pe canapea, planul unei cetăți pe perete, un desen ce înfățișa primul vapor și reproduceri de mărime mică ale unor picturi vechi, transferate pe sticlă și colorate pe partea din spate, care înfățișau republicani romani, mândri și sortiți pieirii.

Tata fie se apuca să-mi pună întrebări dintr-o lecție de geometrie sau gramatică, fie începea să mă descoasă despre dascăli, despre tovarășii mei, dar eu rămâneam tăcut, ori cel mult mormăiam ceva confuz, doar să scap mai repede din camera aceea.

De câteva ori, mămuca a chemat doctori să îl vadă. Tata se purta cu ei sfidător, grosolan, nu-i lăsa să-l consulte, iar pe unul aproape l-a împins pe scări. Îmi amintesc de unul anume, un bătrânel cu mănușă neagră în care mămuca-și pusese în mod deosebit speranța și care a petrecut multă vreme, aproape un ceas, cu tata în cabinetul lui și, după ce a ieșit, a liniștit-o că boala lui nu se trage din organism și, în general, totul e bine.

– Și-atunci ce are? a întrebat mămuca disperată.

Bătrânelul a ridicat din umeri și și-a așezat pe masă mâna în mănușă neagră. Mâna de lemn a scos un ciocănit sonor.

Un text care oscilează între „mărturia smerită“ a unei vieți obișnuite și o manipulare subtilă a adevărului.

MATEUSZ JAWORSKI

În *Însemnările lui Larionov*, un om își așterne viața pe hârtie cu speranța că, spunându-și povestea, va reuși, poate, să deslușească firele care l-au adus în prezent. Astfel prind contur copilăria atent supravegheată de mămuca și mătușica, parcursul militar, căsătoria, răcirea sentimentelor, dragostea târzie care-i răscolește viața, iubirea pentru patrie – transformată în ură, trădarea, bătrânețea. La capătul acestui drum rămâne prietenia cu doctorul, ultimul om care-i mai e alături. Totodată, confesiunile lui Larionov, un ofițer martor al vremurilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea, aduc în prim-plan realitățile sociale și politice ale Rusiei țariste, o societate profund inegală, dominată de ierarhii și convenții rigide, în care păstrarea demnității umane este adesea o luptă sortită eșecului.

Cu o extraordinară forță stilistică și o voce care evocă marile romane clasice rusești, Mihail Șișkin dă glas unui destin care, dincolo de epocă și de hotare, ne este tulburător de familiar. *Însemnările lui Larionov* este deopotrivă povestea unei vieți și povestea felului în care o viață devine poveste: prin amintire, prin uitare, prin ceea ce alegem să spunem și, mai ales, prin ceea ce rămâne nespus.

byblos

curteaveche.ro
ISBN 978-606-44-2325-2
9 786064 423252